

Jakob Nagy de Harsány *Colloquia Familiaria Turcico-Latina* adlı eserini 1672 yılında Brandenburg (= Kölln) da yayınladı. Türkçe-Latince konuşma kitabı niteliğinde olan bu eserde ukuyucuya o zamanki Osmanlı hayatının her yönünden bilgi verilir. Yazarın kitabına aldığı konuşmalar, duyup gördüğü her şey hakkında verdiği metinler, onun Türkçeyi çok iyi bildiğini göstermektedir. Kendisinin macar olması, türkçe ses uyumuna daha iyi dikkat etmesini sağlamıştır. (Ancak *ı - i, s - ş* v.s. gibi bir kısım harflerde, tam bir ayırım yapılmadığını unutmamak gerekir). Latin harfleri ile verilmiş metinler ayrıca Latinceye tercüme edilmiştir.

Sayın Prof. Dr. G. Hazai işte bu eser üzerinde büyük bir çaba ile ciddi bir araştırma yapmış böylece *Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert* adını verdiği değerli eserini meydana getirmiştir. Önsöz (s. 9), giriş (s. 11), eser ve müellif hakkında bilgi (s. 15), eserin yayınıyla ilgili prensipler (s. 20)' den sonra esere konu olan asıl metinler (s. 33-199) verilmiş ve sayfa altına almanca tercüme eklenmiş, metinden sonra kelime listeleri (s. 201-318) konulmuş, eserin dili hakkında titiz bir araştırma (s. 319-464) yapılmış, varılan kesin sonuçlar rakamlara dayanan şemalarla gösterilmiş ve eser indeks (s. 465-495) ile son bulmuştur.

J. N. de Harsány'nin metninden kısa bir örnek verelim:

[Hazai 132:] (p. 219) Int. *Ne dejeim sultanum, iβterβen inan, iβterβen inanima, gyendi iradetinüzdedür, emma ben Allah haki itsün olβunki, ialan βüileme. Muβurmanda çsokejlík vardur, kemlik dachi csoktur.*

Çalışkan meslektaşımız sayın Prof. Dr. G. Hazai'ye bu başarılı eserin-den dolayı teşekkür eder, yeni araştırmalarını bekleriz.

Nuri Yüce

Hans-Joachim KISSLING, und Bedriye ATSIZ; *Sammlung türkischer Redensarten*. Wiesbaden; Otto Harrassowitz, 1974, 8°, 4 + 186 s.

Bir dilden başka bir dile herhangi bir metni gerektiği gibi çevirmeyi deneyenler, bunun, sanıldığından kat kat güç bir iş olduğunu çok iyi bilirler. Hele çevrilen metnin içinde deyimler çok kullanılmışsa iş daha da güçleşir. İşte, sayın Atsız ve sayın Kissling'in birlikte hazırladıkları *Sammlung türkischer Redensarten* Türkçe ile Almanca arasındaki böylesine bir güçlüğü ortadan kaldırmak için girişilen uzun bir çabanın ilk yemişidir.

Kitabın almanca ve türkçe 2 sayfalık önsözünden sonra, türkçe deyimler alfabe sırasına göre dizilmiş, karşısına her birinin önce almanca anlamı yazılmış, sonra türkçe deyimlerin, köşeli parantez içinde, kelimesi kelimesine

almanca karşılıkları verilmiştir. Ayrıca her deyim bir türkçe cümlede kullanılmış ve altında da bu cümlenin almanca anlamı verilmiştir.

Eseri hazırlayanların önsözde de belirttikleri gibi bir alanda ilk verilen eserlerin eksik ve yanlış taraflarının bulunması olağandır. Hele hayatın akışına paralel olarak gelişen, değişen bir dilin içindeki bütün deyimleri kusursuz bir şekilde bir eser içinde toplamak ve bu deyimlerin anlamlarını bir başka dilde aynı ifade inceliği ve söyleyiş etkisi ile verebilmek pek kolay değildir.

Nitekim tanıtma konusu olan *Sammlung türkischer Redensarten* içinde de bir takım eksiklikler, yer yer ufak tefek yanlışlıklar, deyimlerin almanca tam karşılıklarını bulmaktaki güçlükler göze çarpmakta ise de, eser üzerinde asıl söylenmesi gereken söz şüphesiz onun, uzun zamandır süregelen, bir boşluğu dolduran nitelikte oluşudur.

Eserin, ikinci baskısında yararlı olur düşüncesiyle, dikkatimizi çeken bazı eksikliklerine ve yanlışlıklarına işaret etmeyi uygun görüyoruz.

1) Kitap hazırlanırken bazı deyimler unutulmuştur. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

Adı çıkacağına canı çıkmak.

Akıllı geçinmek.

Aklı havada olmak.

Alın ak olmak.

Başını kaşımak.

Bozuk yumurta gibi kokmak.

Canı daralmak.

Çalınanı dokuz eşek çekmemek.

Dumanı başından çıkmak.

Dünya başına dar gelmek.

Gâvur parasıyla beş para etmemek.

Gök görmemiş olmak.

Irzını kirlétmek.

İç güveyisi girmek.

İçi dışına çıkmak.

Kafa güürütme.

Kafeslemek.

Kalpsiz olmak.

Karalamak.

Ölçüye sığmamak.

Paraları sökülme.

Para su gibi akmak.

Şurâtına konan sinek bin parça olmak. v.s.

2) Bazı deyimlerde kelime veya söyleyiş yanlışlıkları yapılmıştır.

a) *Ateş olsa cürmü kadar yer yakar* (18b) şeklinde verilen deyimdeki *cürmü* kelimesi *cirmi* olmalıdır. Çünkü *cürüm* suç anlamında, *cirim* ise, bir nesnenin hacmi, kapladığı yeri (Grösse, Ausmass, Platz) anlamındadır. Şu halde bu deyim doğru şekli şöyledir: *Ateş olsa cirmi kadar yer yakar*.

b) *Besle kargayı, gözünü oysun!* (30b) değil, *besle kargayı, oysun gözünü* olmalıdır.

c) *Dışı eli yakar, içi beni* (55b) değil, *dışı seni yakar, içi beni* şekli daha çok kullanılır.

ç) *Dünya yansa içinde bir hasrı bulunmamak* (63a) diye verilen deyim ise *dünya yansa hasrı göynümemek* olmalıdır.

d) *Dünya yıkılsa umuru olmamak* (63a) deyimini de *dünya yıkılsa umurunda olmamak* şeklinde verilmeli idi.

e) *Fare sığamadığı deliğe bir de kabak bağlarmış* (74a) diye verilen deyimde de eksiklik vardır. Bu şekilde söylenen deyimden farenin kabağı deliğe bağladığı anlamı çıkmaktadır. Bu ise yanlıştır. Doğrusu şöyledir: *Fare deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış*. Atasözü olarak da sık sık duyduğumuz ve çeşitli derlemelerde gördüğümüz bu tabir Türkiye dışındaki Türk kavimleri arasında da kullanılır. Mesela, Azerbaycan Türkçesinde: *tülkü dâliyâ girü bilmâz, guyruğuna süpürge bağlar*. Kazakçada: *tışkan inine kire almasa kuyruguna kalcur baylar*. Özbekçede: *şıçkan sigmas iniga, galvir baglar dumığa*.

f) *Kaşıkla verip sapıyla çıkarmak* (110b) deyiminde de anlamı bozan bir eksiklik vardır. *Kaşıkla çıkarılan nedir ve nereden çıkarılıyor* sorusu sorulsa, bu deyim doğruşunu bilmeyen bir kimse yukardaki (110b) ifadeye bakarak, herhalde, *verilen yemeğin ağızdan geri çıkarılması* şeklinde bir cevap verecektir. Oysa bu deyim doğruşu şöyledir: *Kaşıkla verip sapıyla gözünü çıkarmak*.

g) *Sıfıra sıfır, elde var hiç* (148a) diye verilen deyim *sıfıra sıfır, elde var sıfır* olmalıdır.

h) *Su götürmemek* (151b) deyiminin köşeli parantez içindeki kelimesi kelimesine tercümesi: *Das Wasser schafft es nicht hinweg* yanlıştır. Doğrusu: *Es verträgt kein Wasser* olmalıdır. Çünkü bu deyim asıl şekli *(bir şey) su götürmemek* tir. Yani bu deyimdeki anlama göre, su, bir şeyi götüren, taşıyan değil, aksine bir şey tarafından götürülen, tahammül edilen, kendisine katılan nesne durumundadır; işin faili ise, söz konusu olan şey, mesele, ne ise odur.

3) Bu değerli kitabın hazırlanmasında herhalde bazı kaynaklardan yararlanılmıştır. Fakat nedense en küçük bir bibliyografya verilmediği gibi, önsözde de bu konuya değinen bir tek cümle bulunmamaktadır. Türkçe deyimler ve atasözleri ile ilgili, malzeme durumunda, pek çok yayın vardır. Bu yayınlardan hiç olmazsa deyimlerin tesbiti için yararlanılmış olduğunu sanı-

yoruz. Bunların bibliyografya olarak bir listesini vermek herhalde meydana getirilen esere hiç bir zaman gölge düşürmezdi.

Yukarıda gösterilen bir takım eksik ve yanlışlar bu eserin değerini asla azaltacak nitelikte ve nicelikte değildir. Çoktan beri sürüp gelen bir boşluğu kapatan böylesine değerli bir eseri Türkoloji dünyasına sundukları için sayın Bayan Atsız'ı ve Prof. Kissling'i tebrik eder, ikinci baskısının daha geniş ve daha mükemmel olmasını dileriz.

Nuri Yüce

İ. Hilmi SOYKUT, *Türk Atalar Sözü Hazinesi*. Ülker Yayınları, İstanbul 1974. 495 S. 8°. (1-nci hamur) 50.- TL, (2-nci hamur) 45.- TL.

Yedi bölüme ayrılmış olan bu eser, Türkiye türkçesindeki atasözlerinin kavramlara göre tasnifinin bir denemesidir. Birinci (S. 15-42), ikinci (S.45-54) ve üçüncü (S. 57-60) bölümlerde atasözlerinin tarihi, atasözlerinde hikmet ve nükte, coğrafi bölge ve şive özellikleri, kavram ve şekil özellikleri ile atasözü ve deyim üzerinde durulmaktadır.

Bu tanıtımda asıl ele alınacak olan dördüncü bölüm (S. 63-324) de atasözlerinin kavramlara göre tasnifi denenmiş, temsili atasözleri, halk ve aydın zümre şiirinde atasözleri ve büyüklerin sözleri verilmiştir.

Beşinci bölüm (S. 325-435) deyimler, altıncı bölüm indeks ve bibliyografya, yedinci bölüm ise faydalanan eserlerden alınan atasözlerinin numaralarını içine almaktadır.

Şimdiye kadar atasözlerini alfabetik olarak veren pek çok derleme varsa da kavramlara göre veren ciddi bir çalışma yapılmamıştır. İ. H. Soykut, bu eseri ile, bu konuda ilk denemeyi yapmış bulunuyor. Ancak çok değerli ve bol malzeme, gerektiği biçimde ustaca işlenmiş değildir. Göze çarpan bazı eksik, yanlış, gereksiz tekrar v.s. gibi başarısız taraflarından kısaca bir kaç örnek göstermek yerinde olur.

1. *Gereksiz parantezler*: Birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerde bazı, önemle belirtilmek istenen, kelimeler parantez içine alınmış. 15. sayfada: (3443) numarada kayıtlı olan bu kitabın adı (*Teshil*)dir. 49. sayfada: (*Atasözleri*)nde şekil sabittir. Bu gibi misaller pek çoktur. Oysa bu rakam ve kelimeler önemle belirtilmek istendiğine göre, parantez içinde değil de ya italik veya siyah harflerle gösterilebilirdi. Çünkü parantez içine alınan kelime veya cümleler önemle belirtilmek istenenler için değil, aksine parantezden önceki anlatılanı açıklayıcı veya tamamlayıcı nitelikte olan anlatılışlar için kullanılır; ve paran-